

De Schoteldonkse Hoeve

Het enige bekende schildersobject van Vincent van Gogh in Nederwetten

Vincent van Gogh tekende en schilderde in zijn Nuenense periode, tussen 5 december 1883 en 30 november 1885, veel objecten en landschappen die of nu nog als zodanig herkenbaar zijn of door nader onderzoek als locatie in Nuenen of Gerwen zijn aangemerkt. Tot nu toe is van de Nuenense periode van Van Gogh slechts één schilderij met als locatie Nederwetten bekend. Dat is het schilderij *'Populierenlaan in de herfst'* (JH 522).

In zijn artikel *'Zoektocht naar een 'nieuwe' Van Gogh-locatie in Nederwetten'* vermoedt Gerard Netten dat Vincent van Gogh de aquarel *'Houtverkoping'* (JH 438) heeft gemaakt nabij de Kerkhoef in Nederwetten. Als dat vermoeden waar zou blijken, betekent dat dat er een tweede locatie van Vincent van Gogh in Nederwetten kan worden aangewezen.

'Populierenlaan in de herfst'

Vincent van Gogh tekende en schilderde tijdens zijn Nuenense periode een groot aantal objecten in Nuenen en Gerwen. De oude toren in de Tomakker, windmolen De Roosdonck, de watermolens van Opwetten en Coll en de Gerwense kerk. Voor het schilderij *'De aardappeleters'* stonden de families De Groot en Van Rooij uit Gerwen model. Ook werden vele op het land werkende boeren en boerinnen door hem op de Nuenense en Gerwense akkers vereeuwigd. Tekeningen of schilderijen van Nederwettense boeren zijn niet bekend. Hoewel Van Gogh verschillende watermolens heeft geschilderd, waaronder die van Opwetten en Coll en de Genneper watermolen in Gestel, is er geen schilderij bekend van de Hooidonkse watermolen in Nederwetten. Ook de oude toren in de Tomakker in Nuenen werd veelvuldig door hem vastgelegd, maar een schilderij van Van Gogh van de oude toren in Nederwetten is niet bekend. Overigens stond in de tijd van Van Gogh aan deze toren nog de kerk, die negen jaar na zijn overlijden in 1899 is afgebroken. Slechts één schilderij is tot op heden gelokaliseerd in Nederwetten: het schilderij bekend als *'Populierenlaan in de herfst'*. Vincent van Gogh schilderde het in oktober 1884. Het is een olieverf op doek op paneel met de afmetingen 98,5 x 66 cm (99 x 65,7 volgens het Van Goghmuseum). Het schilderij bevindt zich in het Rijksmuseum Vincent van Gogh in Amsterdam.

Het schilderij bekend als *'Populierenlaan in de herfst'* (JH 522)

'Lust for life' in Nederwetten

Er mag dan wel geen schilderij van Vincent van Gogh bekend zijn waarop hij de Hooidonkse watermolen in Nederwetten heeft afgebeeld, curieus is wel dat in de film *'Lust for Life'* over het leven van Van Gogh, de Hooidonkse watermolen is te zien. In de Nuenense periode van de schilder is in de film een scène waarbij Vincent zit te picknicken met Margot Begemann². Op de achtergrond is de Hooidonkse watermolen zichtbaar. Een watermolen die Van Gogh dus nimmer heeft geschilderd! De opnamen van de scène zijn trouwens ook niet ter plaatse in Nederwetten gemaakt. Vanwege het slechte weer konden er in september 1955 bij de watermolen geen opnamen plaatsvinden. De *'Nederwettense scène'* is later opgenomen in de studio in Hollywood.

In de film 'Lust for Life' de scène met Vincent van Gogh en Margot Begemann met op de achtergrond de door hem nooit vereeuwigde Hooiconkse watermolen in Nederwetten

Populierenlaan is nu eikenlaan

Aangenomen wordt dat de populierenlaan op het schilderij de huidige weg Eikelkampen is met aan het eind de zijgevel van de boerderij, nu bekend als Hoekstraat 1. Vanuit Nuenen via de Broekdijk komend de tweede boerderij links na de Hooiconkse Beek.³ Op de voorgrond het bruggetje over de Hooiconkse Beek. De vrouw op het schilderij is tot op heden onbekend. De boerderij was ten tijde van Vincent van Gogh eigendom van Hendrikus Renders.

Kennelijk is Van Gogh via de Broekdijk richting Nederwetten nooit verder gekomen dan de plaats waar hij de 'Populierenlaan in de herfst' schilderde. In geen van zijn brieven maakt Van Gogh melding van een wandeling richting Nederwetten. Bekend is dat hij veel tochten maakte naar Gerwen en verder en naar Eindhoven via Opwetten en Tongelre. Ook is bekend dat hij naar het Nuenens Broek ging om te schilderen en te tekenen. Wie weet is hij toen toch wel via de Broekdijk gelopen om linksaf te slaan naar het Broek.

De Broekstraat in de buurtschap Keske in Breugel met het bruggetje over de Breugelsche Beek [foto: Roland van Pareren, februari 2017]

Populierenlaan in Breugel?

Volgens Kees Verkooijen moet de locatie waar Van Gogh de 'Populierenlaan in de herfst' schilderde, worden gezocht in Breugel, om precies te zijn in de Broekstraat in de buurtschap Keske. Verkooijen baseert dat op een brief van Vincent aan Anthon van Rappard om naar Nuenen te komen "om naar de mooie dorpen te komen kijken" en noemt daarbij Son en Breugel. Met die gedachtengang heeft Verkooijen de topografische kaart van Son en Breugel geraadpleegd en een plek gevonden die "helemaal aan de bewuste populierenlaan voldeed."⁴

De populierenlaan heeft inmiddels plaatsgemaakt voor een eikenlaan en de stichting Van Gogh Village Nuenen plaatste er een informatiepaneel in de voetsporen van Vincent [foto: Roland van Pareren, januari 2017]

De zijgevel van de boerderij, in 1884 door Vincent van Gogh geschilderd [foto: Roland van Pareren, januari 2017]

Boerderij

De boerderij is gebouwd op de fundamenteën van de oude Schoteldonkse Hoeve. Josephus Sengers, de zoon van landbouwer en burgemeester van Nederwetten Willem Sengers, liet de boerderij rond 1860 bouwen. De boerderij is later overgenomen door Cornelis van de Rijt die was getrouwd met de dochter van Jos Sengers. In 1877 werd Hendrikus Renders eigenaar, opgevolgd door zijn zoon Cornelis. Toen Frans Saris de boerderij in 1972 van zijn vader Arnold overnam, begon hij er een hoveniersbedrijf en bloemisterij.

De boerderij van Jos Sengers gebouwd rond 1860 op de fundamenteën van de Schoteldonkse Hoeve [foto: Roland van Pareren, januari 2017]

Café

In de boerderij was ook de herberg van Filo Verhoeven gevestigd. Omdat Verhoeven niet als eigenaar van de boerderij in de registers voorkomt, moet worden

aangenomen dat hij het pand huurde. Hij staat namelijk wel op het adres ingeschreven in het bevolkingsregister als bewoner van het pand. Vroeger kwam het vaak voor dat in boerderijen ook cafés waren gehuisvest. In het café van Filo Verhoeven vond op 29 februari 1872 de openbare verkoop plaats van het voormalige raadhuis van de gemeente Nederwetten dat na de opheffing van de gemeente als school had dienst gedaan.⁵

De Schoteldonkse Hoeve, van het adres A 77 naar Hoekstraat 1 nu [foto: Roland van Pareren, januari 2017]

Adres

Op de kadasterkaart van 1832 is het perceel van de Schoteldonkse Hoeve aangegeven als sectie A (Nederwetten) nummer 519. In de loop van de jaren heeft het pand verschillende adressen gehad. In 1920 was het adres A 77 en toen per 1 april 1956 de officiële straatnamen zijn ingevoerd en de huizen per straat zijn genummerd kreeg de boerderij het adres Hoekstraat 3. In 1976 werd het huisnummer veranderd in nummer 1.⁶

Schoteldonkse Hoeve

De Schuytel-, Schuttel- of Schoteldonkse Hoeve is opgericht door de priorij van Hooidonk, het klooster dat in 1146 is gesticht. Deze priorij had meerdere hoeven in bezit. De hoeve Ten Hout, later de Bloemhoeve genoemd, en de hoeve op het terrein van de priorij op Hooidonk. Aangezien na de Vrede van Münster in 1648 de katholieke godsdienst in het hele grondgebied van de Republiek, en dus ook in deze contreien werd verboden is het klooster in 1650 door de Staten-Generaal⁷ geconfisceerd. Dat betekende dat de priorij en alle eigendommen, waaronder de Schoteldonkse Hoeve, in het bezit kwamen van de Staten-Generaal.

De Schoteldonkse Hoeve werd in 1668 door Izaak Battum als rentmeester van de geestelijke goederen in Peelland namens de staat verkocht aan een van de voorzaten van mr. Jeremias Storm van 's Gravensande, schepen-president en ontvanger-generaal van 's-Hertogenbosch. Storm zelf was eigenaar van de Schoteldonkse Hoeve in 1753.⁸

Willem Sengers

Bekend is dat Willem Sengers met zijn vrouw Christina Arts de Schoteldonkse Hoeve bewoonde. Hij was landbouwer van beroep, maar was daarnaast ook plaatselijk actief als lid van het armbestuur en als beheerder van de dorpsfinanciën. In 1798 werd hij gekozen als lid van de gemeenteraad van Nederwetten en een jaar later werd hij aangesteld als president-schepen tevens loco-schout. Toen per 1 januari 1810 Nederwetten fuseerde met Eckart werd Willem Sengers benoemd tot burgemeester van de gemeente Nederwetten-Eckart. Hij vervulde deze taak tot aan zijn overlijden op 9 november 1815. Zijn zoon Josephus heeft rond 1860 de Schoteldonkse Hoeve gesloopt en op de fundamenten een nieuwe boerderij gebouwd.

Handtekening van Willem Sengers als burgemeester van Nederwetten

Complex Schoteldonk

Het gebied Schoteldonk komt voor in het huisarchief van de heren van Helmond in 1406 als Scoteldonc en in 1498 als Schoeyteldonc. Het complex wordt omschreven als 'huys, hof, lant ende groese alles aen maelcanderen slans hoeve genompt Scheuyteldonck'. De hoeve is gelegen op een hoogte nabij een zeer laag gebied, waar de Spektselooop of Hooidonkse Beek stroomt. De betekenis van schoot kan dan in verband worden gebracht met hoger gelegen land ten opzichte van een depressie, een laagte in een ander reliëf, in hoekvorm naar voren springend. Dat komt overeen met de plaatselijke ligging. Een andere betekenis van Schoteldonk of Schutteldonk zou kunnen zijn een plaats waar vee wordt 'geschut', bijeengedreven en ingesloten.⁹ ■

Met dank aan Louis Bressers voor het verstrekken van de kadastrale gegevens.

De Schoteldonkse Hoeve op de kadastrale kaart van 1832. Te zien is dat indertijd de weg vanaf Nuenen loodrecht op de zijgevel van de Schoteldonkse Hoeve uitkomt. Zo zou Vincent van Gogh dan ook de situatie hebben aangetroffen toen hij er zijn schilderij 'Populierenlaan in de herfst' schilderde.

NOTEN

- ¹ 'Lust for Life' is een Amerikaanse film uit 1956 van regisseur Vincente Minnelli met in de hoofdrollen Kirk Douglas en Anthony Quinn. De film is gebaseerd op de gelijknamige roman van Irving Stone uit 1934 en is een geromantiseerde versie van het leven van Vincent van Gogh. Opnamen van de film werden gemaakt in plaatsen waar Van Gogh verbleef. In Nuenen is gefilmd in september 1955. Zie ook: Hans Korpershoek. *Hollywood in Nuenen*. In: de Driehornickels, jrg. 17, nummer 1, pp. 7-17. april 2008.
- ² Margot Begemann had in de zomer van 1884 een verhouding met Vincent van Gogh. Door een zelfmoordpoging van Margot nam de verhouding een dramatische wending.
- ³ Algemeen wordt aangenomen dat dit de Van Gogh-locatie moet zijn. In de rubriek *Landmerk* in het Eindhovens Dagblad van 24 juni 1995 motiveert Jan Smits, toenmalig voorzitter van heemkundekring De Driehornick, dat het schilderij JH 522 de Schoteldonkse Hoeve in Nederwetten betreft. De stichting Van Gogh Village Nuenen plaatste op deze locatie een zuil met informatie over het schilderij.
- ⁴ Kees Verkooijen. *Op zoek naar de voetstappen van Vincent van Gogh in zijn Nuenense periode*. 2000.
- ⁵ Roland van Pareren. *Het raadhuis van de voormalige gemeente Nederwetten krijgt een 'gezicht'*. In: de Driehornickels, jrg. 25, nummer 1, pp. 3-9. april 2016.
- ⁶ De boerderij die aanvankelijk het adres Hoekstraat 1 had kreeg door het raadsbesluit van 22 januari 1976, waarbij de straatnaam Eikelkampen werd vastgesteld voor de weg tussen de Hooidonkse Beek en Hooidonk, het adres Eikelkampen 3.
- ⁷ De Staten-Generaal van de Nederlanden waren tussen 1464 en 1795 een college waarin afgevaardigden van de Provinciale Staten van de gewesten van de Nederlanden samenkwamen.
- ⁸ A.M. Frenken. *Memoriaal der dorpen en parochies Gerwen, Nuenen en Nederwetten*, p. 241. 1948.
- ⁹ Gegevens gebaseerd op *Noordbrabantse Plaatsnamen monografie 2 Nuenen, Gerwen en Nederwetten*, 1987.